

AŞKTA VE YARATICILIKTA YENİDEN DOĞUŞ

MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN RÛMÎ'NİN KİŞİLİK ÇÖZÜMLEMESİ

A. REZA ARASTEH

Çevirenler

BEKİR DEMİRKOL, İBRAHİM ÖZDEMİR

OTTO

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
GİRİŞ	15
BİRİNCİ BÖLÜM	
MEVLÂNÂ'NIN YETİŞTİĞİ KÜLTÜREL ORTAM	23
İKİNCİ BÖLÜM	
AŞKTA VE YARATICILIKTA YENİDEN DOĞUŞ:	
MEVLÂNÂ'NIN ANALİZİ	43
1. Nihai Bütünleştirme Arayışı	46
2. Kültürler Arası Durum Konusunda Daha Derin Bir Anlayış Girişimi	53
3. Benliklerin Dış Çelişkileri: Geleneksel Benliğe Karşı Evrensel Benlik	60
4. Benliklerin İç Çelişkileri	65
5. Ruhların Birleşmesi: Şems (Üstad) ile Özdeşleşme	69
6. Aşkta ve Yaratıcılıkta Yeniden Doğuş	82
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
İNSANIN DURUMU VE KENDİNİ GERÇEKLEŞTİRME	97
I	98
II	107
III	118
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
MEVLÂNÂ'NIN ÇAĞDAŞ İNSANIN DURUMUNA KATKISI	149
1. Mevlânâ'nın Komünist İnsan İmajına Katkısı	174
2. Mevlânâ'nın Çağdaş Doğu'nun İnsan İmajına Katkısı	176
KAYNAKLAR	181
DİZİN	185

ÖNSÖZ

Bizler insan ırkının, nükleer savaş sonucu maddeten yok olmakla tehdit edildiği ve insan bireyinin, kendisine, diğer insanlara, tabiata ve emeğine gittikçe yabancılaştığı bir çağda yaşıyoruz. Dünyanın bütün ülkelerindeki insanların, hümanizmin¹ ilkelerinin yeniden tasdiki ile bu tehditlere karşı tepkide bulunmalarında hayret edilecek ne olabilir ki? Gerçekten de, birçok ülke ve ideolojik kamp- ta, hümanizmin yeniden doğuşuna (*Renaissance of Humanism*) şahit olmaktayız. Bu yeni hümanizm; bilim adamları, felsefeciler, Marksist sosyalistler, Protestan ve Katolik teologlarca kabul görmektedir. Bertrand Russell ve Albert Einstein, Albert Schweitzer ve Karl Rahner, George Lucacs ve Ernst Bloch gibi düşünürler çağdaş hümanizmin önde gelen temsilcilerinden sadece birkaçıdır. Bu yeni hümanizm, Rönesans'ın büyük hümanistlerinin fikirlerini şu

¹ Yazarın kullandığı kelime *humanism*'dir ve bu kelimeye İngilizcede yüklenen anlam ile Türkçedeki anlamı birbirinden farklıdır. Türkçede, hümanizm söz konusu olduğunda, belli bir felsefi ekolün görüşlerini savunan, bir yerde eksantrik insanların düşünce biçimleri ağırlık kazanırken; Batı'daki anlamı çok daha farklıdır. Bu nedenle, bazı ansiklopedilerden kelimenin tanımını aktarmakta yarar var: *Humanism*: [Din, inanç, ideoloji, ırk ve milliyet ayırımı yapmaksızın] insana ve insan değerlerine en büyük ağırlığı veren düşünsel yaklaşım (*Ana Britannica*, "Humanism" mad., Ana Yayıncılık, İstanbul 1991). Geniş anlamda insançılık [humanism] tarihsel süreçte insanı insan etme çabalarının tümünü adlandırır ve bu anlamda insanın yaratıcı güçlerinin geliştirilmesini onu özgür ve gönenci kılmayı ve her bakımdan yükseltip ilerletmeyi dile getirir (Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar Akımlar*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1991²). (Çev.)

veya bu şekilde yeniden vurgulamaktadır; hem dinî, hem de dinî olmayan türlerinde, yeni hümanistler insana olan inançlarını dile getirmektedirler. Yani insanın mümkün olan en yüksek seviyelere kadar yükselebileceğine, insan ırkının birliğine, hoşgörü ve barışa, akıl ve sevgiye² ulaşabileceğine inanmaktadırlar. Öyle ki, bu değerler insanın kendisini ve böylece potansiyel olarak her ne ise onu bu güçlerle gerçekleştirecektir.

Hümanizme olan bu genel ilgi ile birlikte insan düşüncesinin belirli bir veçhesine, yani mistisizme artan bir ilgi söz konusu olmuştur. Çağdaş insan, hayatın anlamını ararken, maddi eşyayı, güç ve şöreti aşan bir arayış için, kelimeler (*theology*) ve Tanrı hakkındaki fikrî spekülasyonları konu edinmeyen, fakat dünya ile özde birlikte olduğu içsel tecrübesiyle, akıldışı tutkulardan ayrı ve yok olmayan bir kişiliğin kuruntularından ve bu kuruntuların oluşturduğu hapishaneden özgürleşmeyle ilgilenen dinlere yönelmektedir. Schweitzer'a göre rasyonalizmin nihai sonucu olan bu mistisizm Meister Eckhart ve Zen-Budizm'de en görkemli iki ifadesini bulmuştur. Zen-Budizm apaçık bir şekilde teistik değilken,³ Eckhart, Hristiyanlığın 'Tanrı' kavramını kabul etmekle birlikte, kendi 'tanrı' kavramıyla bunu aşmaktadır. D. T. Suzuki'nin de gösterdiği gibi, bazı küçük farklılıklara rağmen Eckhart ve Zen-Budizm temelde aynı fikirleri ifade etmektedirler. Hümanizm ve hümanist rasyonel mistisizm Batı dünyasında gittikçe artan bir ilgi görmektedir; ancak bu [ilgi, şimdilik] sadece Batılı ve Uzakdoğulu görünümleriyle sınırlı kalmaktadır. İslam hümanizması ve tasavvufu [sıradan Batılı insanın ne yazık ki henüz haberdar olmadığı] sadece bilim

² Love kelimesini bazen sevgi, bazen de aşk olarak çevirmeyi uygun gördük. (Çev.)

³ Yazar *non-teistic* kelimesini kullanmaktadır. Bunu Zen-Budizm'de Tanrı kavramı yoktur şeklinde çeviriyoruz. (Çev.)

adamlarının uğraştığı bir alan görünümündedir. Bu kitabın yazarı müslüman hümanist ve mutasavvıfların en büyüklerinden birisi olan Muhammed Celâleddîn Rûmî'nin fikirlerini İngilizce konuşan dünyaya takdim etmekle çağdaş insana gerçek bir hizmette bulunmaktadır. Eckhart'ın çağdaşı olan Mevlânâ temelde Katolik Alman mistiği olan Eckhart'ın fikirlerinden güçlkle ayırt edilebilecek ve hatta bazen daha cesurca ifade edilmiş ve gelenekçilikten daha az etkilenmiş fikirler ileri sürmektedir (Örneğin, insanın hayatla bütünleşerek, Allah ile bütünleşmeye yükseleceğini söylemesi gibi). Mevlânâ, Rönesans hümanizminin fikirlerini 200 yıl önce tahmin etmiştir; Erasmus ve Nicholas de Cusa'da bulunan dinî mûsamaha fikirleri ile Ficino'nun aşkın (sevginin) temel yaratıcı güç olma fikrini de yine Mevlânâ'da görmekteyiz. Mutasavvıf, şair ve coşkulu bir semazen olarak Mevlânâ, hayatın büyük aşıklarından biriydi. Bu hayat aşkını onun yazdığı her satırda, meydana getirdiği her şiirde ve her hareketinde derinden görebiliriz.

Mevlânâ sadece bir şair, bir mutasavvıf ve dinî bir tarikatın kurucusu değildi; o, aynı zamanda insanın doğasıyla ilgili derin bir anlayışa sahip bir insandı. İçgüdülerin mahiyetini, aklın içgüdüler üzerindeki etkisini, benliğin (*self*) mahiyetini, bilinci, bilinçaltını ve kozmik bilinci tartışmıştı. O, yine özgürlük, kesinlik ve otorite sorunlarına da önemli bir yer vermişti. Tüm bu alanlarda, insanın doğasıyla ilgilenenlere Mevlânâ'nın söyleyeceği çok şey bulunmaktadır.

Bu kitabın yazarı, kendisi insan tabiatının ve aynı zamanda insanın ruhi rahatsızlıklarını tedavi etmeye çalışan çeşitli yöntemlerin bir öğrencisi ve tüm bunlardan kurtulmada [insanın] özgün olmasına yardım etmeye çalışan ve insanın bağımsızlık ile özgünlüğe (*authenticity*) ulaşması için ona yardım eden bir araştırmacı olarak, bu ki-

tapta Mevlânâ'nın düşünce sistemini bir bütün halinde ve görkemli bir şekilde ortaya koymayı başarmıştır. Ayrıca Mevlânâ'nın düşüncesi ile psikanalizin ilgilendiği konular arasında bir bağ kurmada da başarılı olmuştur. Yazar, büyük hümanistlerden birinin fikirlerini ve kişiliğini böylesine canlı ve bilimsel bir şekilde ortaya koymak ve aynı zamanda çağdaş düşünceyle ilgili fikirleri de vurgulamakla İngilizce konuşan dünyanın kültürel hayatımızı zenginleştirmiştir.

Erich Fromm